NUSIKALSTAMAS ELGESYS SPORTO SRITYJE

Salomėja Zaksaitė
Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Baudžiamosios justicijos katedros doktorantė
Saulėtekio al. 9, I rūmai, LT-10222 Vilnius
Tel. (+370 5) 2 36 61 67
El. paštas: Salomeja.Zaksaite@tf.vu.lt

Straipsnyje nagrinėjamas nusikalstamas elgesys sporto srityje ir jo latentiškumo priežastys. Tiriama sporto samprata ir analizuojamas sporto ir nusikalstamo elgesio ryšys. Būdingiausi pažeidimai sporto srityje yra susiję su dopingu, smurtu ir korupcija – šios veikos ir analizuojamos darbe. Atitinkama analizė yra reikšminga, siekiant atskleisti nusikalstamo elgesio sporto srityje reiškinį bei aiškinantis, kokia turėtų būti šio reiškinio prevencija.

In this article criminal behaviour at sport field and the reasons of its latency are analyzed. The concept of sport and its link with criminal behavior are laid out. The most typical crimes at sport field are cheating, violence and corruption – thus said crimes are researched in this work. Corresponding analysis is significant in order to unfold criminal behaviour in sports and to ascertain what kind of prevention of said behaviour should be applicable.

Įvadas

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 53 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad valstybė skatina visuomenės kūno kultūrą ir remia sportą. Akivaizdu, kad pagrindiniame šalies įstatyme sporto veikla vertinama pozityviai – kaip skatintina ir remtina. Paprastai sportas siejamas su teigiamais dalykais: fiziniu aktyvumu, fiziniais ir intelektiniais gebėjimais, dvasiniu ir fiziniu tobulėjimu. Tačiau ir kiekvienoje žmogaus veiklos srityje, ir sporte yra norminis (konvencinis) elgesys ir egzistuoja nuokrypių nuo konvencinio elgesio, kai kurie pagal pavojingumą gali būti lyginami su nusikalstamomis veikomis. Įvairiapusis nagrinėjamo reiškinio suvokimas ypač aktualus Lietuvai *inter alia* dėl to, kad nusikalstamo elgesio sporto srityje **ištirtumo lygis** Lietuvoje, nors ir plėtojamas pozityvia linkme, tačiau dar nėra pakankamas[1]. Tarptautinėje erdvėje dėmesys minėtam reiškiniui yra ženklesnis – antai Tarptautinis olimpinis komitetas ragina Didžiąją Britaniją kriminalizuoti anabolinių steroidų vartojimą prieš Olimpines žaidynes, vyksiančias 2012 m. Londone

[1] Lietuvoje sudėtinga rasti mokslinių publikacijų, kurių pagrindinė tema būtų sporto ir baudžiamosios teisės ryšys. Vis dėlto šiai sričiai vystytis užuomazgų yra: pavyzdžiui, V. Piesliakas dalyvavo tarptautinėje mokslo programoje, koordinuojamoje Erlangeno universiteto kartu su Makso-Planko institutu Vokietijoje, „Dopingas ir jo teisinis reguliavimas“ (2001–2002); Lietuvoje leidžiamas žurnalas „Sporto mokslas“, tačiau šiame žurnale daugiau dėmesio skiriama biomedicininiams bei socialiniams-psichologiniams sporto aspektams nei teisiniams.

[58]. Paminėtinas Vakarų Europos, Jungtinių Amerikos Valstijų ir kitų užsienio šalių mokslininkų indėlis į baudžiamąją sporto teisę[2]. **Straipsnio tikslas** – per teisinę ir kriminologinę perspektyvą atskleisti, kaip nusikalstamas elgesys reiškiasi sporto srityje. Siekiant užsibrėžto tikslo, iškelti šie pagrindiniai **uždaviniai:** 1) atskleisti esminius sporto bruožus bei šios veiklos ir nusikalstamo elgesio ryšį; 2) išanalizuoti konkrečių nusikalstamų veikų sporto srityje raišką ir nusikalstamo elgesio sporto srityje latentiškumo priežastis.

1. Sporto samprata ir ryšys su nusikalstamu elgesiu

Europos sporto chartijos 2 straipsnio 1 dalies a punkte pažymima, kad **sportas** – tai visos fizinės veiklos formos, kuriomis organizuotai ar individualiai siekiama tobulinti fizinę ištvermę ir psichinę sveikatą (gerovę), formuoti socialinius santykius ar siekti rezultatų įvairaus lygio varžybose [5]. Analogiškai sportas apibūdinimas ir nacionalinėje teisėje – Kūno kultūros ir sporto įstatymo 2 straipsnio 15 dalyje. Mokslinėje doktrinoje sporto samprata atskleidžiama tiksliau. S. Kavaliausko manymu, sporto terminu apibrėžiamas daugiaplanis socialinis reiškinys, kurio esmė – žmogaus sensomotorinių (fizinių, jutiminių, intelektinių) ypatybių lavinimas (treniravimas) ir jų demonstravimas varžybų metu. Kai lavinimas vyksta profesionaliu lygiu, kalbama apie *profesionalųjį* arba *didįjį* sportą [30]. Didžiosios Britanijos sporto teisės specialistai [37, p. 20–21] nurodo, kad pagrindiniai skiriamieji sporto bruožai yra kova, fiziniai įgūdžiai ir fizinės pastangos (ang. *physical skills, physical effort, physical challenge*). Amerikiečių sociologas J. Coakley sportą apibūdina kaip institucionalizuotą konkurencinės veiklos formą, apimančią įtemptas fizines pastangas ar sudėtingus fizinius įgūdžius, kuriuos naudoja motyvuoti atletai, dalyvaujantys varžybose [37, p. 20–21]. Pažymėtina, kad sportas siejamas su konkurencija ir lenktyniavimu, su siekiu konkretaus rezultato, priklausančio nuo atleto pastangų.

Europos Bendrijos teisės aktuose pažymima, kad sportas ugdo įvairias vertybes, kaip antai komandinę dvasią, solidarumą, toleranciją bei sąžiningumą ir prisideda prie asmeninio tobulėjimo bei saviraiškos [3]. Dėl atitinkamo sporto idealizavimo atrodytų, kad turėtų egzistuoti atvirkštinis (priešingas) sporto ir nusikalstamo elgesio ryšys. Tokį sveiko proto pastebėjimą pagrįstų ir kai kurios kriminologinės teorijos. Pavyzdžiui, pagal socialinės kontrolės teoriją [27, p. 16–35], žmogus elgiasi nusikalstamai, kai jo ryšiai su visuomene susilpnėja ar nutrūksta. Keturi saitai, labiausiai siejantys žmogų su visuomene, yra prisirišimas, įsipareigojimas, įsitraukimas ir tikėjimas vertybėmis (angl. *attachment, commitment, involvement, belief*). Sporto ir nusikalstamo elgesio ryšiui šios įžvalgos aktualios tuo, kad pastebima socialinės kontrolės ir nusikalstamo elgesio koreliacija: stiprinant socialinę kontrolę (pavyzdžiui, įtraukiant vaiką į sportinę veiklą, skatinant domėjimąsi sportu ir apdovanojant už laimėjimus) galima sumažinti nusikalstamo elgesio riziką.

[2] Vokietijoje J. Nafzinger išleido tarptautinės sporto teisės vadovėlį „International Sports Law“. Taip pat Vokietijoje išleistas W. Schild vadovėlis „Baudžiamoji sporto teisė” (vok. *Sportstrafrecht*). Jungtinėse Amerikos Valstijose J. Hoberman, Danijoje J. Evans bei V. Moller, Norvegijoje D. V. Hanstad tiria dopingo kontrolės problemas. Didžiojoje Britanijoje D. Hill tiria susitarimų dėl varžybų baigties problematiką. Italijoje R. Giulianotti analizuoja sporto sociologiją ir deviacinio elgesio sporte sociologiją.

Mokslinių tyrimų duomenys patvirtino socialinės kontrolės teoriją: JAV vaikai yra skatinami užsiimti sportine veikla, nes pastebima tiesioginė sportavimo bei geresnių pasiekimų mokykloje ir mažesnės nusikalstamo elgesio rizikos priklausomybė [29, p. 35–53]. Kaip pagrįstai pažymi britų kriminologas D. Matza, naujų raiškos sričių (įskaitant sportą) atsiradimas mažina nerimą ir jaudinimąsi dėl statuso bendraamžių grupėje; ir tai turėtų mažinti riziką nusikalsti, nes jaudinimasis dėl statuso gali paskatinti neteisėtų alternatyvių (priešingų konvencionaliems) elgesio būdų rinkimąsi [31, p. 98].

Be išvardytų privalumų, svarbu analizuoti ne tik pozityviąją sporto reikšmę. Sporte neišvengiama intrigų, nuoskaudų, nusivylimų, siekimo laimėti bet kokia kaina, slaptų susitarimų, – visa tai gali skatinti nusikalstamą elgesį. Sporto ir nusikalstamo elgesio ryšį atskleidžia, pavyzdžiui, kritinės ir feministinės studijos, kuriose analizuojama galios ir ideologijos sąveika, taip pat lyties, klasės ir socialinio sluoksnio bei sporto sąsajos [19, p. 335–354]. Suvokimas, kad sportas ne tik nenaikina visuomenės nelygumo, bet yra erdvė, kurioje atitinkamas nelygumas savitai reprodukuojamas, tapo centrine kritinio diskurso ašimi. Kritinėse studijose pažymima, kad sportas nuo pat jo atsiradimo buvo selektyvus. Sportuojantys vyrai atitiko senovės Graikijos idealą, o Olimpinių žaidynių auksas – didžiausią garbę vyrams. Graikų skulptūra, graikų žaidimai ir graikų sportas buvo skirti šlovinti kūną. Vis dėlto svarbu pažymėti, kad graikų gyvenimas buvo androcentriškas, žaidimai buvo labiau siejami su vyriškuoju elitu, o ne su visa visuomene. Tik „geriausieji“ turėjo teisę dalyvauti. Panašūs klausimai neleidžia pamiršti fundamentalių įžvalgų apie sporto prigimtį, kurioje galia ir pinigai vaidina ne antraeilį vaidmenį, o šio vaidmens referentai yra lytis, rasė, socialinis sluoksnis, seksualumas, tautybė, amžius ar neįgalumas [28, p. 129–135].

Apibendrinant teigtina, kad esminės sporto savybės nėra vien intelektinis ir fizinis tobulėjimas, tolerancija bei lygios galimybės (nors, be abejonės, to turėtų būti siekiama), sportas yra sudėtingas konkurencija grindžiamas socialinis institutas, su visais kiekvienai visuomenei ir laikotarpiui būdingais privalumais, trūkumais, vidiniais ir išoriniais prieštaravimais.

2. Nusikalstamos veikos sporto srityje

Analizuojant nacionalinę baudžiamosios justicijos statistiką, nėra aišku, kokios nusikalstamos veikos daromos sporto srityje. Viena iš pagrindinių priežasčių, dėl kurios nusikalstamas elgesys sporto srityje nepatenka į oficialiąją statistiką, yra susijusi su tam tikrų veiksmų kriminalizavimu bei teisiniu kvalifikavimu. Sudėtinga nustatyti, kada prasideda (turėtų prasidėti) baudžiamoji atsakomybė, arba kaip atskirti vienas nusikalstamas veikas nuo kitų. Pavyzdžiui, ar dopingo vartojimas turėtų patekti į sukčiavimo sudėtį, ar turėtų būti atskira nusikalstama veika. Lietuvos Respublikoje neteisėti veiksmai, susiję su dopingu (jei dopingas nepatenka į narkotinių ar psichotropinių medžiagų kategoriją) apskritai nėra kriminalizuoti, o kai kuriose Vakarų Europos valstybėse už dopingo vartojimą, laikymą, realizavimą, eksportą ar importą nustatyta baudžiamoji atsakomybė[3].

[3] Dopingas gali būti kriminalizuotas įvairiomis formomis. Pavyzdžiui, Vokietijoje kriminalizuotas pats dopingo vartojimas ir šie pavojingi veiksmai patenka į sukčiavimo (vok. *Betrug) corpus delicti*, – Vokietijos

Taip pat svarbu pažymėti, kad ir apie kriminalizuotas veikas (pavyzdžiui, smurtinį elgesį) sporto srityje yra mažai oficialiosios statistikos duomenų. Tačiau tai nereiškia, kad nusikalstamas elgesys sporto srityje neegzistuoja – mokslinėje doktrinoje teigiama, jog oficialioji statistika nebūtinai atspindi realią situaciją. A. Dobryninas pagrįstai teigia, kad oficialioji statistika iš esmės yra kriminalinės justicijos statistika, bet ne išorinių socialinės tikrovės disfunkcinių veiksnių įvertinimas [22, p. 112]. Reiškinys, kai kriminalizuotos nusikalstamos veikos nepatenka į oficialiąją statistiką, vadinamas latentiniu nusikalstamumu (ang. *dark figures of crime*). Latentinis nusikalstamumas egzistuoja ne vien sporte – ypač dideliu latentiškumu pasižymi, pavyzdžiui, ekonominiai arba „baltųjų apykaklių" nusikaltimai (ang. *white-collar crime*). Latentinis nusikalstamumas įvairiose srityse, įskaitant ir sportą, gali atsirasti dėl įvairių priežasčių, pavyzdžiui, dėl ribotų finansinių ir žmogiškųjų išteklių, reikalingų nusikalstamoms veikoms tirti; dėl kriminalinės justicijos veiklos selektyvumo; dėl kaltininkų apsukrumo slepiant nusikalstamas veikas. Straipsnyje latentinio nusikalstamumo priežastys nagrinėjamos detaliau konkrečių nusikalstamų veikų sporto srityje kontekstu.

Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, manytina, kad tikslinga neapriboti darbo objekto nacionaline teise – dėl to nagrinėjami ir veiksmai, nekriminalizuoti nacionalinės baudžiamosios teisės, bet kriminalizuoti užsienio šalių baudžiamosios teisės arba netgi ne kriminalizuoti, bet neabejotinai žalingi veiksmai. Sporto teisės tyrėjas J. Nafzinger mini tris pavojingų veiksmų rūšis, kurios būdingiausios sporto sričiai, – sukčiavimas, smurtas ir korupcija; šios veikos ir analizuojamos šiame straipsnyje. Tačiau kartu būtina pažymėti, kad atitinkama klasifikacija yra reliatyvi. Didelių abejonių kelia susitarimų dėl varžybų baigties priskyrimas korupcijai; beje, ir smurtinis elgesys, kuriuo, peržengiant sporto taisyklių ribas, siekiama įgyti nepagrįstą pranašumą prieš konkurentą, konceptualiai galėtų būti laikomas sukčiavimu. Taigi veikų skirstymas į tris grupes – sukčiavimą (dopingą), smurtą ir korupciją – laikytinas veikiau įrankiu, padedančiu žvelgti į sportą įvairiais rakursais, nei griežta vienintele teisinga veikų klasifikacija.

2.1. Dopingas

Dopingo vartojimas yra viena iš pavojingiausių sukčiavimo sporto srityje rūšių. Pabrėžtina, kad sukčiavimo (ang. *fraud*) ir sukčiavimo sporto srityje (ang. *cheating in sport*) sąvokos nėra identiškos, o sukčiavimas sporto srityje nebūtinai patenka į sukčiavimo *corpus delicti*. Taigi straipsnyje sukčiavimas sporto srityje ir sukčiavimas baudžiamojoje teisėje – svetimo turto ar turtinės teisės įgijimas apgaule – nėra vartojami kaip sinonimai. Sukčiavimas sporto srityje (angl. *cheating in sport*) gali būti apibūdinamas kaip sporto taisyklių pažeidimas, siekiant įgyti nepagrįstą pranašumą prieš konkurentą. Sukčiavimo sąvoka

baudžiamojo kodekso (vok. *Strafgezetzbuch)* § 263 straipsnis. Prancūzijoje kriminalizuotas medžiagų, gerinančių rezultatyvumą (angl. *performance enhancing drugs*), laikymas, platinimas ir gabenimas, tačiau pats vartojimas nėra kriminalizuotas, – Prancūzijos baudžiamojo kodekso § 222 straipsnio 34–43 dalys. Austrijoje kriminalizuotas gerinančių rezultatyvumą medžiagų / metodų ir laikymas, ir vartojimas, o už atitinkamus veiksmus numatyta nuo 6 mėnesių iki 5 metų laisvės atėmimo bausmė, – Austrijos Antidopingo įstatymo § 22(a) straipsnio 1–7 dalys. Olandijoje, panašiai kaip ir Lietuvoje, kriminalizuotas narkotinių medžiagų, į kurias įeina tam tikri dopingo preparatai, importas, eksportas, gaminimas, laikymas, realizavimas, – Olandijos opiumo įstatymo 2 ir 3 straipsniai.

glaudžiai susijusi su negarbingo žaidimo (angl. *foul play*) samprata, tačiau yra šiek tiek siauresnė: negarbingai žaidžiant gali būti pažeidžiamos ne tik sporto taisyklės, bet ir „sporto dvasia“, tai yra bendrieji pagarbos, tolerancijos ir lygiateisiškumo principai. Sukčiavimas apima įvairaus pavojingumo veiksmus: nuo kamuolio lietimo ranka futbole, suvaidintos pražangos, dirbtinės žaizdos regbyje, kompiuterinės įrangos naudojimo šachmatuose iki dopingo vartojimo. Su dopingo vartojimu susiję veiksmai pasižymi išskirtine teisinio reglamentavimo, teismų praktikos ir mokslinės doktrinos gausa, be to, jie artimiausi baudžiamajai teisei – pirmiau minėtose valstybėse su dopingu susiję veiksmai yra kriminalizuoti. Dėl šių priežasčių dopingas, kaip viena iš detaliausiai reglamentuotų bei pavojingiausių sukčiavimo sporto srityje rūšių, pasirinktas analizuoti šiame straipsnyje.

Dopingas, remiantis Lietuvos Respublikos kūno kultūros ir sporto įstatymo 2 straipsnio 2 dalimi, – tai sportininko organizmo fizinę ir psichinę veiklą skatinantys arba slopinantys, pavojų jo sveikatai keliantys preparatai ir metodai, vartojami pajėgumui laikinai padidinti ir sudarantys sąlygas nesąžiningai varžytis. Dopingo ir jo metodų sąrašą nustato tarptautinės antidopingo organizacijos.

Įtarimai, susiję su dopingo vartojimu, pareiškiami dviratininkams, lengvaatlečiams, plaukikams, tinklininkams ir kitiems sportininkams. Daugiau kaip pusė (apie 65 proc.) Tarptautinio sporto arbitražo teismo[4] (ang. *Court of Arbitration for Sports*, toliau – TSAT) nagrinėjamų apeliacijų yra susijusios su dopingu ir sankcijų už draudžiamų medžiagų vartojimą nustatymu [35, p. 148].

Dopingo vartojimo tyrimas svarbus ir pažintiniu, ir ypač prevenciniu požiūriu. Įvairiapusiškai atskleidus dopingo vartojimo reiškinį, bus įmanoma nustatyti, ar galima šio reiškinio prevencija bei kokios rūšies ir kokio masto ji turėtų būti. Dopingo vartojimo tyrimai ypač aktualūs Lietuvai *inter alia* dėl to, kad Lietuvos Respublikos atletai ir jų šeimos nariai yra patyrę konkrečias drausmines ir netgi baudžiamąsias sankcijas už dopingo vartojimą, laikymą, eksportą ir importą. 2002 metais pripažintas geriausias Lietuvos sportininkas R. R. kelis kartus buvo patekęs į dopingo skandalus. 2003 m. Italijos „Lampre“ dviratininkų komanda po teigiamo dopingo testo R. R. laikinai nuo varžybų nušalino. Paskelbtame ekipos pareiškime buvo teigiama, kad 31 metų pajėgiausio Lietuvos dviratininko dopingo testas buvo teigiamas gegužę vykusiose daugiadienėse „Giro d`Italia“ lenktynėse [54]. Pas Lietuvos dviratininko žmoną rastų medikamentų ekspertizę atlikusios laboratorijos „ToxLab” išvadose buvo daroma prielaida, kad E. R. automobilyje rastų dopingo preparatų nebuvo pakankamai visai komandai vartoti, todėl tikriausiai buvo skirti

[4] Tarptautinis sporto arbitražo teismas (angl. *CAS, Court of Arbitration for Sport*, pranc. *Tribunal Arbitral du Sport*) – aukščiausios ir paskutinės instancijos teismo institucija sporto srityje. Jurisdikcija apima sporto organizacijų sprendimų teisėtumą, nacionalinių olimpinių komitetų ginčus sporto teisėje. Tarptautinis sporto arbitražo teismas įsteigtas 1984 m. Tarptautinio olimpinio komiteto (TOK) iniciatyva kaip nepriklausoma institucija. Būstinė – Lozana (Šveicarija). Nuo 1994 m. TSAT yra pavaldus Tarptautinei sporto arbitražo tarybai (*International Council of Arbitration for Sport*, ICAS). Sudėtis – per 150 teisėjų iš 55 valstybių (2004). Teismo pirmininkas – senegalietis Kéba Mbaye. Ištrauka iš laisvosios enciklopedijos: http://lt.wikipedia.org/wiki/Tarptautinis_sporto_arbitra%C5%BEo_teismas_[Žiūrėta: 2009 08 27]

jos vyrui [56]. Būtent E. R. buvo nuteista Prancūzijos teismo už „pagalbą naudojant dopingą, jo laikymą ir gabenimą“ bei atliko realią laisvės atėmimo bausmę Prancūzijos Bonnevile'io miesto kalėjime[5]. Pažymėtina, kad nei dopingo vartojimas, nei laikymas, gabenimas ar platinimas (jeigu dopingo preparatai nesutampa su narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis) nėra kriminalizuotas Lietuvos Respublikos baudžiamojoje teisėje[6]. Yra ir priešingų pozicijų, antai Vokietijos mokslininkas Šnaideris-Groė mano, jog kriminalizuoti dopingą yra pozityvu. Savo nuostatą jis grindžia baudžiamumo spragomis, kurios atsirastų laikantis priešingos nuomonės. Be to, mokslininko manymu, yra nelogiška privilegijuoti nesąžiningus sportininkus baudžiamojoje teisėje [25]. Vargu ar Vokietijos, nusprendusios kriminalizuoti dopingo vartojimą, pozicija yra priimtina. Šiuolaikiniai sporto teoretikai teigia, kad dopingo vartojimo kriminalizavimas, be nereikalingo moralinės panikos kėlimo, ne tik nemažina dopingo žalos, bet gali netgi prisidėti prie jos (angl. *harm induction rather than harm reduction*) [40, p. 293].

2.1.1. Teisinis dopingo reglamentavimas[7]

Pažymėtina, kad, nepaisant to, dopingas yra kriminalizuotas nacionalinės teisės ar ne, drausminė atsakomybė sportininkams taikoma ir nacionaliniu, ir tarptautiniu mastu, – sankcijos skiriamos nacionalinių ir tarptautinių sporto organizacijų, o apeliacinius skundus nagrinėja TSAT.

Pirmą kartą Tarptautinis olimpinis komitetas[8] (angl. *International Olympic Comittee,* toliau – TOK) antidopingo taisykles nustatė 1967 metais. TOK 1970 m. pareikalavo, kad per kiekvienas varžybas būtų tinkamos sąlygos atlikti tyrimus ir kad kiekvienas atletas sutiktų atlikti medicinos kontrolę. Kiekvienas nesutikęs atlikti medicinos kontrolės ar tas, kurio testai buvo teigiami, buvo diskvalifikuojamas iš tolesnių varžybų [35, p. 151]. Atletų pavardės buvo pranešamos tarptautinėms sporto federacijoms ir jiems galėjo būti taikomos papildomos sankcijos. 1980 m. TSAT suteikė nacionaliniams olimpiniams komitetams teisę visam gyvenimui uždrausti dalyvauti varžybose atletams, vartojusiems dopingą. 1987 m., siekiant suvienodinti standartus, TOK medicinos komisija rekomendavo dvejopą sankcijų sistemą, kuria remiantis buvo atskirti vaistai, skirti gydymuisi, nuo cheminių preparatų. Sankcijos priklausė nuo to, vartojama buvo tyčia ar neatsargiai, taip pat nuo kartotinumo. Minimali sankcija – diskvalifikavimas vienerioms varžyboms ir atėmimas medalių. Diegdama antidopingo priemones, TOK bendradarbiavo su tarptautine narkotikų

[5] E. R. buvo nuteista už nusikaltimus, susijusius su draudžiamų medžiagų laikymu ir gabenimu. Prancūzijos baudžiamajame kodekse šie nusikaltimai apima § 222 34–43 straipsnius.

[6] Pažymėtina, kad Lietuvoje kriminalizuotas narkotinių medžiagų gaminimas, perdirbimas, įgijimas, laikymas, gabenimas siuntimas ar platinimas, o tam tikri dopingo preparatai patenka į narkotinių / psichotropinių medžiagų kategoriją. Taigi pastebima akivaizdžiai nenuosekli praktika, kai neteisėtas disponavimas vienais dopingo preparatais kriminalizuotas, kitais – ne.

[7] Parengta pagal James A. R. Nafziger, International Sports Law. Second edition. Transnational publishers, 2004, p. 147–167.

[8] Tarptautinis olimpinis komitetas (TOK; angl. *International Olympian Committee*) – tarptautinė organizacija, rengianti žiemos ir vasaros olimpines žaidynes. Organizacija įkurta 1894 m. birželio 23 d. Jo įkūrėju laikomas prancūzas baronas Pjeras de Kubertenas (Pieere de Coubertin), kuris norėjo atgaivinti antikines Olimpines žaidynes. TOK yra nevyriausybinė organizacija, jai priklauso teisės į visus olimpinius simbolius, vėliavą, himną ir pačias olimpines žaidynes. Ištrauka iš laisvosios enciklopedijos: http://lt.wikipedia.org/wiki/Tarptautinis_olimpinis_komitetas [Žiūrėta: 2009 07 09]

organizacija Vienoje. Nepaisant šių pastangų, mėginių ėmimas buvo prieštaringas ir nesistemiškas. Nacionalinės federacijos dažnai veikdavo pavieniui, bendri mėginių ėmimo, tikrinimo ir saugojimo standartai nebuvo įgyvendinami. Dar didesnė problema buvo ta, kad pareigūnai, kurių pareiga buvo užtikrinti taisykles ir puoselėti sportinius idealus, aktyviai ar pasyviai prisidėdavo prie draudžiamų preparatų vartojimo. Pavyzdžiui, šaltojo karo metu (ypač tai būdinga buvusios Sovietų Sąjungos ir Rytų Europos valstybėms) sportas buvo laikomas „diplomatiniu ginklu“, o žaidėjai buvo „drąsinami“ vartoti dopingą, kad rodytų kuo aukštesnius rezultatus savo sveikatos sąskaita [35, p. 151–152; 36, p. 578].

1990 m. buvo pranešta apie planus tikrinti atletų šlapimą visose pagrindinėse varžybose, netgi ne olimpiniais metais. Tuo pat metu kitu rimtu iššūkiu tapo kraujo perpylimas. Tikėta, kad savo ar svetimo kraujo perpylimas gali padidinti žvalumą. 1985 m. TOK uždraudė kraujo perpylimą, vis dėlto įgyvendinti šį draudimą buvo labai sudėtinga. Beveik neįmanoma nustatyti, ar atletui buvo perpiltas „nuosavas“ kraujas, jei jis pats neprisipažins. 1988 m. Seulo Olimpinės žaidynės sukėlė šoką – iš kanadiečio Beno Johnsono buvo atimtas aukso medalis, nes sprinterio šlapime buvo aptikta anabolinio steroido. Pasaulio rekordininko atvejis sukėlė globalią reakciją: TOK nustatė sankcijas už draudžiamų medžiagų kontrabandą ir susitarė su tarptautinėmis federacijomis dėl TOK medicinos kodekso abipusio pripažinimo [35, p. 154–156].

Genų inžinerijos mokslas ir naujausios technologijos leidžia suprasti, kad dopingas yra daugialypis reiškinys, apimantis sportą, teisę, kriminologiją, ekonomiką, biochemiją, mediciną ir kitus mokslus. Nors teisinė antidopingo bazė yra gana aiški, sporto teisės specialistai pažymi, jog normos, išdėstytos Olimpinėje chartijoje, dažnai yra deskriptyvios, nors buvo siekiama jas sukurti preskriptyvias. Pavyzdžiui, Olimpinės chartijos 2 (8) taisyklėje gana abstrakčiai nustatyta, jog TOK kovoja prieš dopingo vartojimą ir dalyvauja tarptautinėje su tuo susijusioje veikloje [10]. Pastaruoju metu priimti labiau preskriptyvūs teisės aktai: 2000 m. įsigaliojo Antidopingo kodeksas, įgyvendinamas Pasaulinės antidopingo agentūros (angl. WADA), nauja šio kodekso redakcija įsigaliojo 2009 metais [8]. Šių dienų pagrindinės problemos, susijusios su minėto kodekso įgyvendinimu, kyla dėl kodekse įtvirtintos stebėjimo (angl. *whereabouts*) sistemos, pagal kurią atletai turi būti pasirengę testams valandą per dieną, septynias dienas per savaitę. Apie kiekvieną išvykimą ar negalėjimą atlikti testo turi būti pranešama nacionalinėms antidopingo organizacijoms. Jei atletai praleidžia tris testus per 18 mėnesių, jie yra diskvalifikuojami vieneriems metams iš oficialių varžybų.

Mokslininkai kvestionuoja šių taisyklių proporcingumą, teigdami, jog stebėjimo sistema yra pernelyg intervencinė (angl. *highly intrusive intervention*) ir vargu ar gali būti taikoma demokratinėje visuomenėje [41]. Panašias nuostatas išreiškia ir kai kurie sportininkai: tenisininkė Serena Williams normas vadina invazinėmis, o tenisininkas Rafaelis Nadalis teigia, jog su jais yra elgiamasi kaip su nusikaltėliais, dėvinčiais identifikacinius „čipus“ – jie nuolat turi pranešti, kur yra, kad bet kuriuo metu galėtų būti patikrinti. Kristofis de Saedeleeris, Belgijos sportininkams atstovaujantis

advokatas, teigia, jog antidopingo normos prieštarauja Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijai, konkrečiai jos 8 straipsniui, kuriame įtvirtinta teisė į privatumą [48; 57].

Vieni iš daugelio dar neminėtų probleminių aspektų, susijusių su dopingo vartojimo draudžiamumu, yra: 1) draudžiamų preparatų sąrašo reliatyvumas; 2) sudėtingos testavimo procedūros.

2.1.2. Draudžiamų preparatų sąrašas

Antidopingo sistema turėtų prasidėti nuo draudžiamų preparatų sąrašo: ir sporto teisėje galioja pamatinis baudžiamosios teisės principas „*nullum crimen sine lege*“. Tačiau sporte, kitaip nei baudžiamojoje teisėje, kyla daugiau diskusijų, aiškinantis, kokie veiksmai yra pavojingi ir atitinkamai draudžiami. Konkretus praktinis pavyzdys rodo šio sąrašo reliatyvumą. 1998 m. Nagano žiemos olimpinėse žaidynėse kanadietis Rossas Rebagliati laimėjo aukso medalį snieglenčių sporte. Tuoj pat po šios pergalės TOK atėmė medalį, nes sportininko kraujyje buvo rasta marihuanos. R. Rebagliati prašė peržiūrėti TOK sprendimą *ad hoc* sudarytame TSAT teisme. Jis teigė nerūkęs marihuanos, tik šiek tiek įkvėpęs jos viename vakarėlyje prieš žaidynes. Šis skirtumas arbitražo teismo teisėjams pasirodė neesminis – svarbiausia, kad ir marihuanos rūkymas, ir įkvėpimas nebuvo draudžiamas, nes marihuana 1998 m. nepateko į draudžiamų vartoti preparatų sąrašą. R. Rebagliati buvo grąžintas medalis, o marihuana įtraukta į sąrašą [35, p. 149].

Paprastai skiriamos devynios kategorijos draudžiamų medžiagų[9]. Nepaisant visuotinio susitarimo dėl šių devynių kategorijų, įtraukti atskirus preparatus yra sudėtinga ir nelengva. Kyla probleminių klausimų, kaip antai: kodėl cheminės medžiagos yra draudžiamos, o natūralūs būdai ne, be to, kas lemia „natūralumą“?[10] Pabrėžtina ir tai, kad sportininkai yra žingsniu priekyje nuo savo testuotojų. Gali trukti metų metus nustatant, kokias medžiagas vartoja sportininkai, ir netgi ilgiau įdiegiant veiksmingas priemones, skirtas aptikti šias medžiagas [35, p. 149].

2.1.3. Testavimo procedūros ir arbitražo praktika

Akivaizdu, kad testavimas turi būti moksliškai pagrįstas, rūpestingai atliktas ir dokumentuotas. Etinės problemos imant kraują ar šlapimą taip pat kelia rūpesčių. Paprastai turėtų būti imami du pavyzdžiai. Jei pavyzdys A yra teigiamas, atletas apeliuoja tyrimo duomenis ir tada analizuojamas

[9] 1) stimuliatoriai, greitinantys širdies plakimą, didinantys kraujo spaudimą ir budrumą; 2) blokatoriai, mažinantys širdies plakimą ir „suteikiantys tvirtą ranką“, pvz., šauliams; 3) anaboliniai steroidai, auginantys raumenis, didinantys agresyvumą ir mažinantys nuovargį; 4) kanapinoidai, pvz., marihuana, mažinantys skausmą ir gerinantys nuotaiką; 5) narkotikai, malšinantys skausmą ir sukeliantys euforiją; 6) diuretikai, skirti „užmaskuoti“ kitus draudžiamus preparatus ir mažinantys svorį; 7) peptidiniai hormonai, pavyzdžiui, insulinas, skirti kontroliuoti cukraus kiekį kraujyje; 8) žmogaus augimo hormonas, skirtas auginti raumenis; 9) eritroetinas (EPO), skirtas ištvermei didinti. James A. R. Nafziger, International Sports Law. Second edition. Transnational publishers, 2004, p. 149.

[10] Pavyzdžiui, yra trys būdai padidinti hemoglobino kiekį kraujyje: 1) treniruotis aukštikalnėse ar patalpose, kuriose maža deguonies; 2) naudoti erotropoetiną (EPO); 3) saugoti ir vėliau perpilti „nuosavą“ kraują. Leidžiamas yra tik pirmas metodas, tačiau kritiniai tyrėjai pažymi, jog šių trijų metodų atskyrimas gali būti kvestionuojamas, nes yra daugybė „nenatūralumo“ pavyzdžių sporte, kaip antai aukštųjų technologijų bėgimo bateliai. Kolata, Slippery Slope on the Playing Field, N. Y. Times, July 11, 1999, WK18; cituota iš. James A. R. Nafziger, International Sports Law. Second edition. Transnational publishers, 2004, p. 149–150.

pavyzdys B. Siekiant diskvalifikuoti sportininką, abu pavyzdžiai turi būti teigiami. Taigi tyrimų ėmimas, tyrimas ir tolesnis saugojimas turi būti atliekami preciziškai laikantis etikos standartų [35, p. 150].

Per pastaruosius 20 metų TSAT išplėtojo *lex sportiva*. Byloje *Lazutina v. TOK* [42] TSAT nustatė, jog *TOK turi pareigą įrodyti tris dalykus, kad*: 1) pavyzdys buvo paimtas tinkamai; 2) pavyzdys buvo tinkamai saugomas ir tinkamai gabenamas iš mėginio ėmimo vietos į laboratoriją; 3) mėginys buvo „patikimas“, kad būtų nustatyta draudžiama vartoti medžiaga. Kitose bylose TSAT išplėtojo griežtos atsakomybės doktriną, *id est*, atleto kaltė yra preziumuojama, jei jo kraujyje ar šlapime buvo rasta draudžiamos medžiagos [43–45]. Aptikta draudžiama medžiaga, remiantis TSAT doktrina, yra *prima facie* įrodymas, iš kurio plaukia du dalykai: 1) atletas vartoja dopingą; 2) atletas yra kaltas [35, p. 155–157].

Apibendrinant vienos iš sukčiavimo sporto srityje formų – dopingo vartojimo – raišką, galima teigti, kad tai yra kompleksinė problema sporto srityje. Neabejotina, kad kol bus tam tikros taisyklės, tol atsiras siekiančiųjų jas pažeisti ir įgyti nepagrįstą pranašumą prieš konkurentus. Dopingo tyrimo ir kontrolės problemos yra susijusios su pačiomis sporto taisyklėmis (kurios gali būti pernelyg intervencinės kaip stebėjimo sistemos taisyklės arba kurios neretai „vėluoja“ palyginti su žalingais veiksmais, kaip antai draudžiamų preparatų sąrašo papildymas po marihuanos skandalo), atitinkamų taisyklių užtikrinimo procedūromis (teisėjų išsiblaškymo, sudėtingo testavimo) bei sportininkų, gydytojų, politikų, trenerių, vadybininkų slaptu susitarimu toleruoti sukčiavimą, jei jis atneša pageidautinus rezultatus.

2.2. Smurtas sporte

Prieš pradedant nagrinėti smurto raišką sporto srityje, reikia apibrėžti smurtinio nusikaltimo sąvoką. Remiantis nacionaline teise [14], smurtinis nusikaltimas – Baudžiamajame kodekse numatyto nusikaltimo požymių turinti veika, kuria buvo tyčia atimta žmogaus gyvybė arba sunkiai ar nesunkiai sutrikdyta jo sveikata, arba apysunkio, sunkaus ar labai sunkaus nusikaltimo žmogaus laisvei, seksualinio apsisprendimo laisvei ar neliečiamumui požymių turinti veika. Pažymėtina, kad ši definicija įtvirtinta Smurtiniais nusikaltimais padarytos žalos kompensavimo įstatyme, atitinkamai apibrėžtis pritaikyta tik šio įstatymo (žalos kompensavimo) kontekstui, o bendros smurtinio nusikaltimo sąvokos nacionalinė teisė apskritai nepateikia. Taigi siaurinti tyrimo objektą nacionaline teise būtų nei tikslu, nei prasminga, nes, viena vertus, kitų šalių įstatymai gali pateikti skirtingas smurtinio elgesio definicijas, kita vertus, sporto sritis turi tam tikrą specifiką. Sporto srityje smurtinis elgesys (nepriklausomai nuo šalies, kurioje vyksta varžybos) paprastai pasireiškia dviem formomis: riaušėmis (išoriniu žiūrovų smurtu) ir sveikatos sutrikdymais (vidiniu sportininkų smurtu).

2.2.1. Vidinis sportininkų smurtas

Agresija ir energingumas yra būtini sėkmei sporte pasiekti [28, p. 129–135]. Tačiau neretai šios savybės perauga į smurtą. Viena iš sporto šakų, kurioje smurtas akivaizdžiai pasireiškia ir vargu ar apskritai yra išvengiamas, – ledo ritulys. Muštynės ledo arenoje ir už jos ribų buvo ir yra įprastos nacionalinėje ledo ritulio lygoje (toliau – NHL), tačiau labai retai dėl atitinkamų

veiksmų kyla baudžiamoji atsakomybė. Pavyzdžiui, nuo 1969 iki 2004 metų prieš NHL atletus pradėtos ir baigtos tik aštuonios baudžiamosios bylos [49; 53].

Smurtas profesionaliajame futbole nuolat kelia diskusijas, susijusias su teisiniu kvalifikavimu. W. Schildas knygoje „Baudžiamoji sporto teisė“ [38] nagrinėja pražangos atvejį sporto aikštelėje. Ar pražanga gali būti vertinama kaip sveikatos sutrikdymas pagal Baudžiamąjį kodeksą? Mokslininkas teigia, kad yra teisinis pagrindas, atleidžiantis žaidėjus nuo baudžiamosios atsakomybės dėl sveikatos sutrikdymo. Pražangos atveju toks teisinis pagrindas yra ne nukentėjusiojo sutikimas, o valstybės teisinė pozicija, kuri toleruoja ir pripažįsta sportą kaip visuomeninių santykių sritį, kurioje leidžiama tam tikro lygmens rizika [32, p. 23]. Originali Lietuvos baudžiamosios teisės specialisto G. Švedo nuomonė, kuris teigia, jog smurtas, neperžengiantis sporto taisyklių ribų, konceptualiu požiūriu turėtų būti priskirtas prie aplinkybių, šalinančių baudžiamąją atsakomybę, instituto panašiai kaip organų donorystė ar pavojingų profesijų atstovų, pavyzdžiui, narų, veikla[11].

Mokslinėje doktrinoje teigiama, kad už analogiškus veiksmus už aikštelės ribų neabejotinai būtų pradedamas ikiteisminis tyrimas, o teismo proceso metu tikėtina, jog būtų siūloma laisvės atėmimo bausmė [20, p. 425–454]. Atitinkamai sportinės aprangos apsivilkimas ir įbėgimas į salę neturėtų būti licencija, kurios dėka išvengiama baudžiamosios atsakomybės. Panašios išvados padarytos *R. v. Lloyd* byloje, kurioje žaidėjas buvo nuteistas už sveikatos sutrikdymą, nes, anot teismo, „regbyje yra vietos agresijai, bet ne banditizmui“ [20, p. 425–454]. Dar viena sporto šaka, kurioje smurtas tarp žaidėjų plačiai paplitęs, yra boksas. Kaip nustatė Didžiosios Britanijos Lordų rūmai (*House of Lords*) *R. v. Brown* [46] byloje, tyčia sukeltas fizinis skausmas bokso srityje neprieštarauja bendriesiems teisės principams, jei tokį skausmą buvo įmanoma numatyti boksuojantis pagal taisykles ir veiksmas nekelia pavojaus viešajai tvarkai. Taigi boksą galima laikyti tinkama iliustracija, kad bendrieji teisės principai – nekenkti, nedaryti žalos, nesukelti skausmo – tam tikrose (autonomiškose) srityse „suspenduojami“. Tai yra viena iš priežasčių, kodėl pavojingi veiksmai sporto srityje beveik nepatenka baudžiamajai justicijai į akis ir ginčus sprendžia sporto arbitražai, etikos komisijos, apeliacijos komitetai ir panašios institucijos, sudarytos nebūtinai ir ne vien iš teisininkų.

Apibendrinant smurtinio elgesio raišką sporto srityje reikia pripažinti, kad agresija, perauganti į smurtą, yra sudedamoji tam tikrų sporto šakų (ypač susijusių su fiziniu sąlyčiu) dalis. Taip pat svarbu pažymėti, kad sveikatos sutrikdymas arenoje, aikštelėje ar ringe gali turėti imunitetą nuo baudžiamosios justicijos, nes valstybė toleruodama sportą sutinka su tam tikro lygmens rizika.

2.2.2. Išorinis smurtas (riaušės)

Riaušės apibūdinamos kaip nacionalinių ir tarptautinių varžybų subproduktas. Kai kyla konfliktas, sporto varžybos dažnai tampa antraeiliu dalyku, pavyzdžiui, 2001 m. Teherane po rungtynių kilo keletas smurto proveržių – kaip atsakas į nekenčiamą politinę ir religinę Irano diktatūrą.

[11] Pažymėtina, kad Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse aplinkybių, šalinančių baudžiamąją atsakomybę, sąrašas nėra išsamus.

Pabrėžtina, kad smurtas sporto išorėje, kitaip nei viduje, neturi imuniteto nuo baudžiamosios jurisdikcijos ir atitinkamiems veiksmams kvalifikuoti galioja Baudžiamojo kodekso normos, nustatančios atsakomybę už nusikalstamas veikas žmogaus sveikatai ir gyvybei.

Lietuvoje vienos iš žinomiausių riaušių įvyko Klaipėdoje. 2004 m. Klaipėdos „Atlanto“ futbolininkų pergalę prieš Maskvos „Spartak“ ekipą aptemdė žiūrovo mirtis. Praėjus vienai dienai po rungtynių mirė vienas „Atlanto“ gerbėjų – 22 metų A. L., kurį, kaip tvirtino jo draugai, po mačo sumušė policininkai. A. L. buvo Klaipėdos stadione ir stebėjo „Atlanto“ ir „Spartak“ rungtynes. Po jų abiejų komandų sirgaliai elgėsi agresyviai – mėtėsi buteliais, laidėsi akmenimis ir net petardomis į priešingas barikadas ir policiją [55].

Riaušės 1985 m. Briuselio futbolo stadione parodė, kad smurtas varžybų metu gali būti „antraplanis“, palyginti su chuliganizmu po jų, – keli žiūrovai buvo nužudyti ir keli šimtai buvo sužeisti per muštynes, sukurstytas Anglijos fanų po Čempionų lygos rungtynių. Šios riaušės tapo pagrindu tarptautinėms organizacijoms laikinai uždrausti Anglijos rinktinei dalyvauti varžybose. Taigi atletai sumokėjo už savo fanų klaidas [35, p. 165]. Tragedija Briuselyje taip pat padėjo pamatus atsirasti 1985 m. Europos konvencijai dėl brutalaus žiūrovų elgesio per sporto varžybas, ypač per futbolo rungtynes, ratifikuota ir Lietuvoje [4]. Konvencijoje reguliuojamas tarpžinybinis bendradarbiavimas; asmenų, įtariamų smurtavimu, perdavimas; taip pat nustatomos prevencinės priemonės stadione: konsultacijos prieš potencialiai dramatiškas rungtynes, bilietų pardavimų kontrolė, alkoholinių gėrimų kontrolė ir dalijimasis informacija, ypač tarp policijos. Remiantis Konvencijos 8 straipsnio 1 dalimi, jos tikslams įgyvendinti įsteigiamas Nuolatinis komitetas, kuris kontroliuoja siūlomų antismurtinių priemonių taikymą ir rengia praktines rekomendacijas (pavyzdžiui, septyniasdešimties dalykų, kuriuos būtina patikrinti prieš kiekvieną svarbesnį sporto renginį, sąrašą) [51].

Apibendrinant išorinio smurto raišką sporto srityje, pabrėžtina, kad išorinis smurtas peržengia sporto ribas ir mažai kuo skiriasi nuo smurto formų kitose viešose erdvėse – gatvėse, parkuose, baruose ir pan. Taigi įgyvendinant šio reiškinio prevenciją, reikalingos kompleksinės, ne tik sporto sričiai būdingos kontrolės priemonės.

2.3. Korupcija ir komercializacija

Komercializacija daro didžiulę įtaką sportui – jį išnaudodama ir iš dalies formuodama – dėl to svarbu „demitologizuoti“ sportą, kritiškai pažvelgti į jo išorinę ir vidinę puses [19, p. 335–354]. Komercializacija ypač pastebima futbole: turtingiausių Europos futbolo klubų apyvarta 2007 m. sezono metu priartėjo prie 300 milijardų eurų. Dėl didžiulių pinigų futbolą nuolat lydi skandalai ir finansinio skaidrumo stoka, o galimybė gauti geriausius žaidėjus didina atotrūkį tarp turtingųjų ir mažųjų klubų [50]. Atitinkamą sporto komercializavimą „paremia“ netgi teismų praktika. Pavyzdžiui, didelę reikšmę sporto komercializacijai turėjo Bosman’o [47] byla, po kurios turtingiausiųjų klubų įtakai buvo sudarytos sąlygos dar labiau sustiprėti, nes profesionaliems futbolo žaidėjams buvo leista laisvai pereiti iš vieno Europos Sąjungos klubo į kitą nepriklausomai nuo nacionalinių futbolo lygų (kuriose futboli-

ninkai žaidė prieš pereidami į kitą klubą) interesų.

Europos Parlamento deputatai ragina ES ir jos valstybes vengti „pernelyg didelio futbolo sukomercinimo“, pažaboti korupciją ir nesąžiningą klubų konkurenciją [50]. Sporto srityje pastebimi du korupcijos lygmenys: 1) išorinė korupcija (angl. *organizational corruption*); 2) korupcija varžybų metu (vidinė korupcija). Kartu būtina pažymėti, kad straipsnyje vidinė korupcija suvokiama plačiau, nei įtvirtinta nacionalinėje teisėje. Lietuvos Respublikos korupcijos prevencijos įstatymo 2 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad korupcinio pobūdžio nusikalstamos veikos – kyšininkavimas, tarpininko kyšininkavimas, papirkimas, kitos nusikalstamos veikos, jeigu jos padarytos viešojo administravimo sektoriuje arba teikiant viešąsias paslaugas siekiant sau ar kitiems asmenims naudos. Nacionalinės teisės kontekstu abejotina, ar sportininkai tardamiesi dėl varžybų baigties vykdo viešojo administravimo funkcijas, atitinkamai kvestionuotina, ar jų veiksmai gali būti pripažinti korupcija. Pažymėtina, kad nacionalinės teisės „rėmai“ yra gana siauri (nepritaikyti sporto sričiai), siekiant kvalifikuoti pavojingus veiksmus sporto srityje.

2.3.1. Išorinė korupcija[12]

Tarptautinio olimpinio komiteto olimpinės chartijos 2 straipsnio 1 punkte nustatyta, kad TOK skatina ir palaiko sportinę etiką ir skiria savo jėgas puoselėti „garbingo žaidimo“ (angl. *fair play*) dvasią sporte [10]. Matyti, kad chartijos nuostatos gali padėti siekti kilnių tikslų ar būti „įkvepiančios“, tačiau vargu ar jos gali būti preskriptyvios, tai yra nustatančios normas ir atitinkamas sankcijas už jų pažeidimus. Taigi chartijoje siūlomos gana ribotos korupcijos prevencijos priemones. Kita skaidrumą apsunkinanti problema – sąlyginis nacionalinių federacijų ir nacionalinių olimpinių komitetų autonomiškumas ir bendradarbiavimo stoka.

Salt Lake Sičio kyšininkavimo skandalas atskleidė sporto organizacijų pažeidžiamumą ir tinkamesnio teisinio reguliavimo poreikį. 1998 m. praėjus trejiems metams, kai šis miestas buvo išrinktas rengti 2002 m. Žiemos olimpines žaidynes, kilo neaiškumų ne tik dėl kyšininkavimo, bet ir dėl rinkimų skaidrumo. Salt Lake Sičio olimpinių žaidynių organizacinis komitetas buvo įtariamas davęs 1,2 milijono dolerių vertės kyšį TOK nariams išmokomis, dovanomis, paslaugomis, kontraktais, taip pat nepotizmu švietimo srityje ir darbo rinkoje. Kyšininkavimu buvo apkaltinti keli įtakingi asmenys. Pavyzdžiui, Jean Claude Ganga iš Kongo Respublikos, TOK narys, kuris vedė antiapartheido kampaniją, buvo „tylus“ Salt Lake Sičio miesto dosnumo šalininkas. Jis, priėmęs daugiau kaip 300 000 JAV dol. mokėjimų grynaisiais pinigais, medicinos paslaugomis, kelionės išlaidomis ir netgi chirurginėmis operacijomis, buvo priverstas atsistatydinti iš TOK [35, p. 31–33].

Panašiomis machinacijomis buvo įtariama Atlantos, Nagano ir Sidnėjaus miestų valdžia, organizavusi 1996 m. vasaros, žiemos ir 2000 m. vasaros olimpines žaidynes. Dėl to 10 TOK narių atsistatydino, keliems buvo pareikštas viešas papeikimas, buvo įsteigta *ad hoc* tyrimo komisija prie TOK, apkaltinti du architektai, projek-

[12] Parengta pagal: James A. R. Nafziger, International Sports Law. Second edition., Transnational publishers, 2004, p. 29–34.

tuojantys Salt-Lake City. Be to, skandalas paskatino teisines reformas: buvo priimta Konvencija prieš kyšininkavimą viešame sektoriuje, susijusi su tarptautinėmis pinigų perlaidomis [7].

Šis pavyzdys rodo, kad nusikalstamos veikos sporto srityje gali daryti įtaką teisėkūrai gerokai platesniu kontekstu. Korupciniai skandalai paskatino priimti etikos kodeksą ir įsteigti etikos komisiją. TOK taip pat patvirtino daug Olimpinės chartijos pakeitimų, susijusių su komiteto narių rinkimu, miestų, organizuojančių olimpines žaidynes, rinkimu (buvo apribotos TOK narių teisės vertinti olimpinių žaidynių vietą). Skandalas taip pat prisidėjo prie to, kad Pekino olimpinių žaidynių organizacinis komitetas įsteigė antikorupcinį skyrių, kuris turėjo užtikrinti skaidrų rengimąsi 2008 m. vasaros olimpinėms žaidynėms.

2.3.2. Vidinė korupcija

Mokslinėje doktrinoje skiriamos dvi vidinės korupcijos rūšys: nesąžiningas teisėjavimas ir susitarimai dėl varžybų baigties („sutartiniai mačai“). Vienas iš žinomiausių sutartinių mačų įvyko 2000 m., kai Hansie Cronje, buvęs Pietų Afrikos kriketo nacionalinės rinktinės kapitonas, prisipažino paėmęs pinigus iš bukmekerių mainais už informaciją. Po atitinkamų susitarimų tapo aišku, kad savireguliacijos mechanizmai kriketo sporte yra nepakankami. Tarptautinė kriketo taryba (angl. ICC) paskyrė antikorupcijos skyrių sustiprinti iniciatyvas nacionaliniu lygmeniu, o rinktinės kapitonas buvo visam gyvenimui diskvalifikuotas iš oficialių varžybų [35, p. 33–34].

Sutartinių mačų tyrėjas D. Hillas, išsiaiškino susitarimų dėl varžybų baigties *modus operandi* futbole: mokslininko teigimu, siekiant susitarti dėl mačo rezultato, reikia trijų korumpuotų žaidėjų (interakcijos): gynėjo, puolėjo ir vartininko; vis dėlto „geriausiai“, jei korumpuotų futbolininkų yra bent penki [26, p. 23]. Šis mokslininkas, be kita ko, atskleidė ir Azijos lažybų bendrovių, organizuojančių susitarimus dėl futbolo rungtynių baigties, sindikatą. Tam, kad sindikatas „veiktų“ , reikia ištiso tinklo suinteresuotų asmenų: įtakingas politikas ar verslininkas (angl. *Mr. Big*); asmenys, kurie išieško skolas ar teikia apsaugą iš kitų suinteresuotų (valdžios) institucijų; nacionalinio lygmens bukmekeriai; regioninio lygmens bukmekeriai; „bėgikai“ (angl. *The Runners*), kurie teikia potencialiems klientams informaciją, renka ir išmoka pinigus; „lošėjai“ (ang. *The Punters*) – milijonai žmonių, kurie lažinasi Europos ir Azijos lažybų bendrovėse [26, p. 58].

Nesąžiningas teisėjavimas, kaip minėta, taip pat yra viena iš vidinės sporto korupcijos rūšių. Neoficialių atvejų būta jau prieš dešimt metų: pavyzdžiui, 1999 m. per pasaulio čempionatą Helsinkyje Rusijos ir Ukrainos teisėjai bendravo tarpusavyje tyliai trepsėdami kojomis. Tai buvo įrodyta paleidus vaizdo įrašą. Teisėjai buvo nušalinti, tačiau rezultatai nepanaikinti. Tarptautinės čiuožimo sporto federacijos pareigūnai nusprendė reformuoti teisėjavimo sistemą. Buvo pasirinktos įdiegti dvi eksperimentinės priemonės: elektroninis skaičiavimas ir atsitiktinis, anonimiškas teisėjavimas. Ši sistema veiktų taip: teisėjautų 14 teisėjų, jie skirtų taškus anonimiškai (kitaip nei ankstesnėje sistemoje, teisėjams būtų uždrausta tartis dėl ankstesnių balų, paskui kompiuteris atsitiktinai iš 14 teisėjų atrinktų tuos, kurie skirtų įvertinimus). Vaizdo kameros tapo įprastu pa-

galbininku daugelyje sporto sričių: dailiajame čiuožime, lengvojoje atletikoje, krepšinyje, futbole, tenise ir kitur. Sporto teisės tyrėjas J. Nafzingeris taikliai pažymi, kad bejausmės kameros bei kompiuteriai padeda įveikti miglą žmogiškojoje akyje ir sąžinėje [35, p. 120].

Apibendrinant teigtina, kad vidinė ir išorinė korupcija menkina sporto autoritetą, *ipso facto* prisideda prie to, kad laimėtų ne pajėgiausi, o turintys daugiau ryšių, pažinčių, pinigų ar valdžios. Dėl panašių priežasčių reikia teisiniais ar kitais socialiniais mechanizmais įdiegti veiksmingas prevencijos priemones. Kaip pagrįstai pažymi rusų sporto teisės teoretikas S. Aleksejevas, tinkamas teisinis reguliavimas ir mokslinis sporto teisės tyrimas yra ypač svarbūs, kad atletai laimėtų ar pralaimėtų sporto arenoje, o ne kuluaruose [18, p. 5].

Išvados

1. Sportas – tai institucionalizuota konkurencinės veiklos forma, apimanti įtemptas fizines bei dvasines pastangas ir sudėtingus fizinius bei intelektinius įgūdžius. Esminės sporto savybės nėra vien fizinis ar dvasinis tobulėjimas, pagarba ir lygios galimybės, ne mažiau svarbu pabrėžti varžybiškumo, nuolatinės kovos ir siekimo laimėti visomis įmanomomis priemonėmis aspektus.
2. Remiantis teisės aktais, moksline doktrina ir Tarptautinio sporto arbitražo teismo praktika, teigtina, kad detaliausiai reglamentuotas pažeidimas sporto srityje – dopingo vartojimas. Vartojant dopingą, sukčiaujama *id est*, apgaule sudaromos nelygios galimybės varžytis. Pagrindinės dopingo vartojimo latentiškumo priežastys yra sportininkų pirmenybė prieš pareigūnus (tai yra atletai ir / ar medikai pirma atranda medžiagas ar metodus, gerinančias rezultatyvumą, ir tik paskui jos aptinkamos technologine įranga), sudėtingos testavimo ir mėginių saugojimo procedūros, sportininkų, gydytojų, trenerių, dažnai ir politikų tylus susitarimas sveikatos sąskaita siekti aukštų rezultatų. Siekiant kontroliuoti dopingo vartojimą pastaruoju metu buvo priimtos griežtos sportininkų stebėjimo taisyklės, kai kurių mokslininkų vertinamos kaip pernelyg intervencinės ir pažeidžiančios atletų teisę į privatumą.
3. Smurtas tarp sportininkų yra paplitęs tose sporto šakose, kuriose yra fizinis sąlytis (futbole, ledo ritulyje, bokse). Sveikatos sutrikdymas ir kiti žalingi veiksmai arenoje, aikštelėje ar ringe (kitaip nei už aikštelės ribų, pavyzdžiui, žiūrovų tribūnose) iš dalies turi imunitetą nuo baudžiamosios jurisdikcijos, nes valstybė, toleruodama sportą ir jo taisykles, sutinka su tam tikro lygmens rizika. Smurtas tarp aistruolių yra ne mažiau pavojingas, nes jis peržengia sporto ribas ir gali peraugti į visuotines riaušes.
4. Profesionaliajame sporte cirkuliuoja dideli pinigų srautai, o tai sudaro korupcijos prielaidas. Korupcijai būdinga tai, kad ji toli lenkia sporto sritį: gali apimti sportininkus, lažybų bendroves, politikus, gydytojus ar teisėjus. Taigi korupcija demitologizuoja sportą ir parodo, kaip sportas gali sąveikauti su įvairiais socialiniais institutais. Atitinkamos įžvalgos leidžia daryti prielaidą, kad nusikalstamas elgesys sporto srityje, nors ir pasižymi savitais bruožais, ypatingai nesiskiria nuo nusikalstamo elgesio kitose srityse.

LITERATŪRA

Norminė literatūra

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014.
2. Antidopingo konvencija, priimta 1989 m. lapkričio 16 d. Strasbūre // CETS Nr. 135.
3. Europos Bendrijų Komisijos baltoji knyga dėl sporto // COM (2007) 391.
4. Europos konvencija dėl brutalaus žiūrovų elgesio per sporto varžybas, ypač per futbolo rungtynes // Valstybės žinios. 2000, Nr. 53-1525.
5. Europos sporto chartija. European Commission. European Sports Charter. Priimta 1992 m., koreguota 2001 m.
6. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija // Valstybės žinios. 1995, Nr. 40-987.
7. Konvencija prieš kyšininkavimą viešame sektoriuje, susijusi su tarptautinėmis pinigų perlaidomis DAFFE/IME/BR(97)202.
8. Tarptautinės antidopingo agentūros (WADA) antidopingo kodekso nauja redakcija, įsigaliojusi 2009 m. sausio 1 d. Prieiga per internetą: http://www.nada-bonn.de/fileadmin/user_upload/nada/Downloads/Regelwerke/080305_WADA-Code_v2009_En.pdf
9. Tarptautinė konvencija prieš dopingo vartojimą sporte // Valstybės žinios. 2006, Nr. 65-2390.
10. Tarptautinio olimpinio komiteto olimpinė chartija, įsigaliojusi 2007 m. liepos 7 d. Prieiga per internetą: http://multimedia.olympic.org/pdf/en_report_122.pdf
11. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. VIII-1968.
12. Lietuvos Respublikos kūno kultūros ir sporto įstatymas // Valstybės žinios. 2008, Nr. X-1501.
13. Lietuvos Respublikos korupcijos prevencijos įstatymas // Valstybės žinios. 2002, Nr. IX-904.
14. Lietuvos Respublikos smurtiniais nusikaltimais padarytos žalos kompensavimo įstatymas // Valstybės žinios. 2005, Nr. 85-3140. Nauja 2009 m. kovo 1 d. redakcija.
15. Austrijos Federacinės Respublikos antidopingo įstatymas (vok. *Anti-Doping-Gesetz*) 561 d.B. (XXIII. GP).
16. Prancūzijos Respublikos baudžiamasis kodeksas (pranc. *Code pénal*), paskutiniai pakeitimai 2009 01 10.
17. Vokietijos Federacinės Respublikos baudžiamasis kodeksas (vok. *Straftgesetzbuch*), priimtas 1871 m., paskutiniai pakeitimai 2008 10 31.

Specialioji literatūra

18. Алексеев С. В. Спортивное право России. Москва, 2005.
19. Chris Rojek, Susan M. Shaw, A. J. Veal. A Handbook of Leisure Studies. Palgrave Macmillan, 2006.
20. Brayne Hugh, Sargeant Lincoln, Brayne Carol, "Could boxing be banned? A legal and epidemiological perspective". British Medical Journal. 1998 June 13; 316(7147): 1813–1815. Prieiga per internetą: http://www.pubmedcentral.nih.gov/articlerender.fcgi?artid=1113322;
21. McLaren Richard H. Corruption: its impact on fair play. Marq. Sports L. Rev. 2008–2009.
22. Dobryninas A. Atskiriamasis teisingumas // Jurisprudencija. 2001, Nr. 20.
23. Don Eugene-Nolan Gibson Violence in Professional Sports: A Proposal for Self-Regulation. CommEnt L.S. 1980–1981.
24. Geoff N. Sport and Crime Reduction. The role of sports in tackling youth crime. Routledge, 2007.
25. Gydytojų baudžiamoji atsakomybė už dopingą. (vok. *Die strafrechtliche Verantwortung des Arztes beim Doping*). Deutsche Zeitschrift für Sportmedizin. Jahrgang 52, Nr. 5 (2001). Prieiga per internetą: www.zeitschrift-sportmedizin.de/Inhalt/images/heft0501/a02_0501.pdf -
26. Hill D. The Fix: Soccer and organized Crime (2008).
27. Hirschi T. Causes of Delinquency. New Brunswick and London, 2002.
28. Howard S. Slusher. Sport: A Philopsophical Perspective. Law & Contemporary Problems. 1973–1974.
29. Lessons from sports: children's socialization to values through family interaction during sports activities. Discourse & Society. 2007 January, Volume 18, No. 1; Tamar Kremer – Sadlik, Jeemin Lydia Kim.
30. Lietuvos kūno kultūros akademija, kinantropologijos ir sporto raidos katedra. Sporto sociologijos paskaitos. Prieiga per internetą: vartai.lkka.lt/get.php?f.3463

31. Matza D. Nusižengiamumo srovėje. Vilnius, 2001.
32. Mazgelis G. Teisė futbolo aikštelėje // Teisės žinios. 2005, Nr. 4 (12).
33. McKenzie Christopher. The use of criminal justice mechanizms to combat doping in sport. Sports Law e Journal, 2007. Prieiga per internetą: http://epublications.bond.edu.au/cgi/viewcontent.cgi?article=1003&context=slej;
34. Mertonas R. Socialinė struktūra ir anomija. Sociologija. Mintis ir veiksmas. 1997, Nr. 1.
35. Nafziger James A. R. International Sports Law. Second edition. Transnational publishers, 2004.
36. Riordan J. The Role of sport in Soviet foreign policy // International Journal XLIII autumm, 1988.
37. Sports law. Gardiner *et al*. Trečias leidimas. CAVENDISH publishing, 2006;
38. Schild W. Sportstraftrecht (Gebundene Ausgabe). Berliner Wissenschafts-Verlag, 2002.
39. The Sport Business Future. Aaron Smith & Hans Westerbeek, Palgrave Macmillan, 2004.
40. Stewart B. Smith, Aaron C.T. Drug Use in Sport: Implications for Public Policy // Journal of Sport and Social Issues 2008, 32.
41. Waddington I. A prison of measured time? A sociologist looks at the WADA whereabouts system. 2009 m. rugpjūčio 20 d. Danijos Aarhuso universitete skaitytas pranešimas tarptautinėje konferencijoje „Dopingas ir žmogaus teisės“.

Teismų, arbitražų ir etikos komisijų praktika

42. Tarptautinio sporto arbitražo teismo sprendimas *Lazutina v. IOC*, CAS 2002/A/370.
43. Tarptautinio sporto arbitražo teismo sprendimas *R. v. IRLVB*, CAS 2000/A/309.
44. Tarptautinio sporto arbitražo teismo sprendimas *F. v. FINA*, CAS 93/156.
45. Tarptautinio sporto arbitražo teismo sprendimas *G. v. FE*, CAS/91/56.
46. Didžiosios Britanijos Lordų Rūmų sprendimas *R v. Brown and others* [1993] 2 All ER 116;
47. Europos Teisingumo Teismo sprendimas *Union Royal Belges des Sociétés de Football Association ASBL & others v. Jean-Marc Bosman*; Case C-415/93, ECR I-4921.

Interneto šaltiniai

48. Antidopingo agentūra gina naujas taisykles. Anti-doping agency in sports defends new rules. http://www.swissinfo.ch/eng/front/Anti_doping_agency_in_sports_defends_new_rules.html?siteSect=105&sid=10373337&rss=true&ty=st [Žiūrėta 2009 m. kovo 16],
49. Baudžiamųjų kaltinimų istorija nacionalinėje ledo ritulio lygoje. http://www.tsn.ca/nhl/story/?id=88823.
50. Europos Parlamento teisinis pranešimas. Europos futbolas: tarp sporto ir verslo. http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+IM-PRESS+20070323FCS04520+0+DOC+XML+V0//LT;
51. Europos Tarybos informacijos biuras. Kova prieš smurtą: puoselėti tolerantišką ir saugų sportą. Prieiga per internetą: http://www.etib.lt/?s=et_sritys&ss=sportas&lang=lt;
52. Laisvojoje enciklopedijoje pateikiama informacija apie sukčiavimą sporte. http://en.wikipedia.org/wiki/Cheating;
53. Laisvojoje enciklopedijoje pateikiama informacija apie smurtą ledo ritulyje. http://en.wikipedia.org/wiki/Violence_in_ice_hockey;
54. Kauno diena. Ekspertai mano, jog dopingas buvo skirtas R. Rumšui. http://kauno.diena.lt/dienrastis/kita/ekspertai-mano-jog-dopingas-buvo-skirtas-r-rumsui-2782.
55. Kauno diena. Rusai suplakė muštynių ir politikos kokteilį. http://kauno.diena.lt/dienrastis/kita/rusai-suplake-mustyniu-ir-politikos-kokteili-20222.
56. Raimondą Rumšą vėl lydi dopingo skandalai. Prieiga per internetą: http://www.ve.lt/?data=2003-06-13&rub=1065924811&id=1055430767.
57. Stebėjimo sistemos taisyklės tikrinamos Belgijos teisme. Whereabouts doping rule to be challenged in court in Belgium http://www.telegraph.co.uk/sport/othersports/drugsinsport/4317467/Whereabouts-doping-rule-to-be-challenged-in-court-in-Belgium.html
58. Tarptautinis olimpinis komitetas ragina Didžiąją Britaniją kriminalizuoti anabolinių steroidų vartojimą. Prieiga per internetą: http://www.mesomorphosis.com/blog/2008/11/10/united-kingdom-criminalize-personal-use-of-anabolic-steroids/

CRIMINAL BEHAVIOUR AT SPORT FIELD

Salomėja Zaksaitė

S u m m a r y

Sport is a complex competition-based social phenomenon with inner and outer conflicts, – key features of sport are not only physical and intellectual growth, tolerance and equality. For instance, permanent rivalry and prominence of victories can lead to foul play. Therefore the reverse as well as direct link between sport and criminal behaviour exists. The main menaces in sport are cheating, violence and corruption. It is complicated to handle these dangers *inter alia* due to unfitted legal grounding, commercialization and tacit agreements between sportsmen, coaches, doctors and politicians to achieve certain strategic goals. From the legal point of view, most precisely regulated violation at sport field is doping. It is hard to fight against doping *inter alia* because of complex testing and keeping procedures, it should also be pointed out that usually performance enhancing methods are firstly invented and only afterwards detected and banned. Violence between athletes is quite a specific issue, – here the common principles (not make harm, not cause pain) are suspended because a state accepts sport as risky activity. Corruption in sports in principle does not strongly differentiate from corruption in politics, medicine or gamble. These insights let to make an assumption that criminal behaviour in sports though has certain peculiarities, does not extremely differ from criminal behaviour in other fields.

Įteikta 2008 m. spalio 21 d.
Priimta publikuoti 2009 m. gruodžio 16 d.